

УДК 631.158

ДИНАМІКА НОМІНАЛЬНОЇ І РЕАЛЬНОЇ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ В УКРАЇНІ**Лесік І.М., Доскалов І.С.**

Миколаївський національний аграрний університет

У статті розглянуто теоретичні та практичні підходи до сутності номінальної та реальної заробітної плати. Проаналізовано динаміку зміни рівня номінальної та реальної заробітної плати в Україні. Досліджено основні причини та наслідки зниження реальної заробітної плати. Акцентовано увагу на тому, що розмір заробітної плати, регулярність її виплат найбільшою мірою визначає рівень життя населення. Визначено основні завдання щодо регулювання рівня заробітної плати.

Ключові слова: заробітна плата, номінальна заробітна плата, реальна заробітна плата, дефіцит, рівень інфляції.

Постановка проблеми. Заробітна плата виступає важливим компонентом соціально-трудових відносин, можливістю задовольнити різноспрямовані економічні інтереси, поєднувати які досить складно. При тому, що основний економічний інтерес для роботодавців та найманих працівників полягає у максимальному досягненні корисності, держава, в цьому випадку повинна забезпечити збалансовані і стабільні відносини між ними. Вже досить тривалий час для України питання щодо винагороди за виконану роботу є одним із ключових, оскільки викликає резонанс значна різниця між високою вартістю життя і низькою ціною праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних вчених, які вивчали тенденції номінальної і реальної заробітної плати, М. Ажнюк, А. Сірко, Г. Оганян, В. Паламарчук, А. Румянцев, до числа зарубіжних вчених Р. Дорнбуш, М. Махмудова, С. Фишер, Р. Шмаленці. Економічні, політичні, інституціональні перетворення в країні значно впливають на рівень заробітної плати, яка визначає рівень життя населення, тому питання залишається актуальним і потребує подальшого вивчення.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Наряду з процесом перетворення в Україні, змінюється й розмір заробітної плати. Проте, недостатньо уваги приділяється питанням відновлення заробітної плати у якості ефективно діючої економічної категорії ринкової економіки. Серед невирішених питань залишається: диспропорція номінальної і реальної заробітної плати, рівень ВВП на душу населення, рівень інфляції.

Мета статті. Мета статті полягає у вивченні теоретичних аспектів номінальної та реальної заробітної плати. Досліджені основних тенденцій та темпів розвитку, формуванні механізмів щодо збалансованості номінальної та реальної заробітної плати.

Виклад основного матеріалу. Сутність заробітної плати, вважають вчені-економісти необхідно розглядати як вихідну в процесі з'ясування природи заробітної плати з наступних позицій: заробітна плата – це економічна категорія, яка відображає відносини між власником підприємства і найманим працівником з приводу розподілу новоствореної вартості (доходу); заробітна плата – це елемент ринку праці, ціна, за якою працівник продає послуги робочої сили тобто виражає ринкову вартість використання найманої робочої сили;

заробітна плата – це винагорода, яку за трудовим договором власник сплачує працівникові за виконану роботу; заробітна плата – це трудовий дохід для працівника, який він отримує в результаті реалізації здатності до праці та який має забезпечити об'єктивно необхідне відтворення робочої сили; заробітна плата – це для підприємства елемент витрат на виробництво, що включають ся до собівартості продукції, робіт (послуг) і водночас головний чинник забезпечення матеріальної зацікавленості працівників у досягненні високих кінцевих результатів праці [1; 2].

Номінальна заробітна плата, на думку Ажнюк М.О, це сума коштів отриманих працівником за його роботу впродовж розрахункового періоду (день, місяць, рік) [3]. Сірко А.В. трактує номінальну заробітну плату, як нараховану суму грошей, яку отримує найманий працівник як винагороду за свою працю, або грошовий вираз вартості праці [4]. Номінальна заробітна плата – основна та додаткова заробітна плата, інші заохочувальні та компенсаційні виплати, які виплачуються працівнику у зв'язку з відносинами трудового найму згідно із законом [5].

Реальна заробітна плата – це сукупність товарів і послуг, які може придбати працівник за отриману ним номінальну заробітну плату [6]. Реальна заробітна плата населення характеризує купівельну спроможність номінальної величини [7]. Реальна заробітна плата роботодавців свідчить про вартість роботи їх співробітників, а також дозволяє порівняти вартість їх екстремальної продуктивності [8]. Розмір реальної заробітної плати залежить від розміру номінальної заробітної плати, рівня цін на споживчі товари та послуги, розміру податків та зборів, що сплачуються [5].

У ринковій економіці ціни на різні товари і послуги постійно змінюються. Для функціонування ринку заробітна плата виступає одним з компонентів системоутворюючого механізму, який регулює його розвиток у галузевому, регіональному та професійному аспектах. Заробітна плата, яка у першу чергу є головною складовою доходів родини, також виступає найбільш потужним стимулом підвищення продуктивності праці. Проте, за сучасних умов, механізм формування та регулювання заробітної плати є недосконалим.

За оцінкою експертів низький рівень заробітної плати у значній частині населення дозволяє стверджувати, що такі країни, як Україна, Албанія та Молдова належить до трійки найбідніших країн

Європи. За даними Всесвітнього банку до категорії бідних в Україні належить понад 70,0% населення. Особливістю вітчизняних реалій є й те, що певна частка зайнятого населення, в тому числі висококваліфіковані працівники, також належать до категорії бідних саме через низький рівень доходів від зайнятості. Тобто, навіть маючи роботу, робітник фактично не має можливості для нормального відтворення, через недостатній обсяг коштів, які їй платить держава або роботодавець [9].

До складу заробітної плати входять основна і додаткова заробітна плата, а також інші заохочувальні і компенсаційні виплати. Цимбалюк С. до заробітної плати відносить такі елементи: заохочення одноразового характеру або такі, що виплачуються один раз на рік; матеріальна допомога; виплати соціального характеру у грошо-

вій та натуральній формі (дотації на харчування, лікування, забезпечення путівками, проїзними квитками, абонементами у спортивні секції, групи здоров'я або надання пакету соціальних послуг натурою тощо); безкоштовне надання акцій підприємства [10].

Історично склалося так, що номінальна заробітна плата має характерну тенденцію до зростання протягом часу. Рівень оплати праці залежить від багатьох факторів (рис. 1).

За «Методикою розрахунку індексів реальної заробітної плати» [5] показник номінальної заробітної плати розраховується в середньому за певний період часу (годину, місяць, квартал, рік), шляхом ділення нарахованого фонду оплати праці працівників як у грошовій, так і натуральній формах на: кількість людино-годин відпрацьованого або оплаченого робочого часу; середньо-облікову кількість штатних працівників; середню кількість працівників в еквіваленті повної зайнятості за відповідний період. Для визначення динаміки номінальної заробітної плати застосовується індексний метод (1).

$$I \frac{НЗП}{t/0} = \frac{НЗПt}{НЗП0}, \quad (1)$$

де $НЗП$ – величина номінальної заробітної плати за поточний (t) і базисний (0) період [11].

Проте, номінальна заробітна плата не може дати нам уявлення про дохід на фактор праці, так як за різний період часу ми можемо за одну й ту саму кількість грошей придбати різну кількість благ, які потрібні нам для задоволення інтересів. При підвищенні цін на товари і послуги відбувається зменшення купівельної спроможності номінального заробітку. Саме тому слід розрізняти номінальну та реальну заробітну плату [3].

Згідно «Методики розрахунку індексів реальної заробітної плати» [5], на рівень реальної заробітної плати впливають 3 фактори: рівень номінальної заробітної плати, зміни споживчих цін, а також розмір податків і обов'язкових внесків, що сплачують наймані працівники.

Індекс реальної заробітної плати розраховується за формулою (2):

$$I \frac{РЗП}{t/0} = \frac{I^{НЗП} t/0}{I^U t/0}, \quad (2)$$

де $I_{t/0}^{НЗП}$ – індекс нарахованої номінальної заробітної плати «нетто» поточного періоду (t) порівняно з базисним (0), $I_{t/0}^U$ – індекс споживчих цін поточного періоду (t) порівняно з базисним (0).

За статистичними даними темпи зростання номінальної та реальної заробітної плати в Україні суттєво відрізняються (рис. 2).

За наведеними даними, найменша розбіжність між реальною і номінальною заробітною платою зафіксована у 2002 р. та 2004 р. Показники 2015 р. свідчать, що саме на цей рік припадає

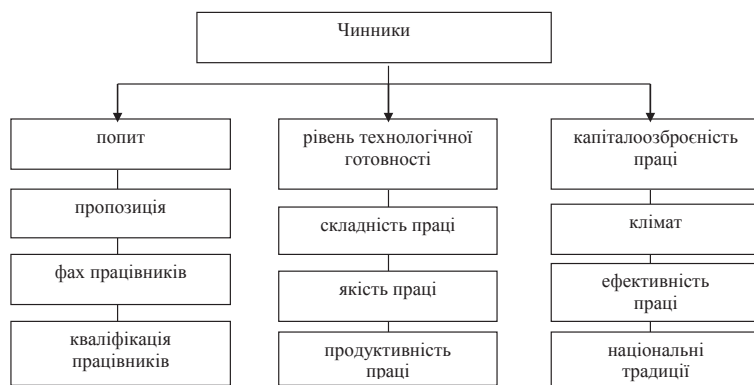

Рис. 1. Чинники, що впливають на рівень оплати праці

Джерело: побудовано за даними [4]

Рис. 2. Динаміка номінальної та реальної заробітної плати в Україні

Джерело: побудовано за даними [12]

Рис. 3. Чинники, що впливають на рівень реальної заробітної плати

Джерело: узагальнено авторами

найнижчий рівень реальної заробітної плати, відхилення становить 40,7% від номінальної.

На рівень реальної заробітної плати впливають фактори, які мають протилежну дію (рис. 3).

Зниження ВВП негативно впливає на рівень реальної заробітної плати, показник якого, у 2015 р. зменшився на 9,9% порівняно з 2014 роком. Номінальний ВВП склав 1979,5 млрд грн, а ВВП у розрахунку на одну особу – 46,2 тис. грн [13]. Рівень інфляції в Україні 2015 р. має критичне значення і становить 143,3% [14].

Невідповідність номінальної і реальної заробітної плати характеризується зниженням економічного розвитку країни, що негативно позначається на рівні життя населення, тому ці категорії мають бути збалансовані.

Висновки і пропозиції. До основних завдань щодо регулювання заробітної плати можна віднести: забезпечення кожному працівникові життєво необхідного рівня споживання; забезпечення умов необхідних для збереження реального рівня заробітної плати; встановлення тісного взаємозв'язку заробітної плати і продуктивності праці; досягнення належної відповідності різних рівнів заробітної плати [6].

У реалізації антикризової політики держави може бути використаний досвід розвинених країн, який стосується підвищення податково-го тиску на високий рівень доходів населення та застосування диференційованої шкали оподаткування для населення з низькими рівнем заробітної плати. Також особливої уваги потребує посилення функцій контролю з боку держави за процесом формування та розподілу витрат на усіх рівнях економіки, від національного до локального, що вимагає обґрунтованого підходу до збільшення розміру витрат на оплату праці в Україні. На рівні підприємств, оптимізації шляхів розв'язання проблемних питань може бути спрямована на посилення мотивації працівників, надання соціальних гарантій.

Отже, можна зробити висновок, що система взаємоузгодження заробітної плати вимагає концептуального підходу, який базується на реалізації послідовних, взаємозалежних складових заходах щодо реформування податкової, фінансово-кредитної та бюджетної політики, тим самим регулюючи відносини між роботодавцями та найманими працівниками, забезпечуючи збалансовані і стабільні відносини між ними.

Список літератури:

1. Економіка підприємства: [навч. посібник.] / За заг. ред. П.В. Круша, В.І. Подвігної, Е.М. Сердюка. – К.: Ельга Н, КНТ, 2009. – 780 с.
2. Федонін О.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. Посібник / О.С. Федонін, І.М. Репіна, О.І. Олексюк. – Вид. 2-ге, без змін. – К.: КНЕУ, 2006. – 316 с.
3. Ажнюк М.О. Основи економічної теорії: навч. посібник / М.О. Ажнюк, О.С. Передрій. – К.: Знання, 2008. – 368 с.
4. Сірко А.В. Економічна теорія. Політекономія: навч. посібник. [Електронний ресурс] / А.В. Сірко. – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 416 с. – Режим доступу: http://culonline.com.ua/Books/Ekonom_teoriya_Sirko.pdf
5. Про затвердження Методики розрахунку індексів реальної заробітної плати [Електронний ресурс]: Держстат України; Наказ від 11.09.2012 № 378. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1950-12>
6. Оганян Г.А. Політична економія: навч. посібник для студентів вищ. закладів / Г.А. Оганян, В.О. Паламарчук, А.П. Румянцев та ін. За заг. ред. Г.А. Оганяна; Міжрегіон. акад. упр. персоналом. МАУП. – К.: [б. и.], 2003. – 519 с.
7. Махмудова М.М. Положительная динамика заработной платы населения крупного промышленного региона как результат антикризисного управления в условиях экономической нестабильности [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://vestnik.uapa.ru/ru/issue/2015/06/12/?print>
8. Фишер С. Экономика: пер. со 2-го англ. изд. / С. Фишер, Р. Дорнбуш, Р. Шмалензи. – М.: Дело ЛТД, 1995. – 864 с.
9. Шляга О.В. Проблеми заробітної плати в Україні та шляхи їх вирішення [Електронний ресурс] / О.В. Шляга, Л.О. Пархоменко, 2014. – С. 44-52. – Режим доступу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_6_044.pdf
10. Цимбалюк С. Компенсаційний пакет: сутність, структура, вимоги щодо формування / С. Цимбалюк // Україна: аспекти праці. – 2011. – № 1. – С. 3-10.
11. Чепінога В.Г. Основи економічної теорії: навч. посіб. / В.Г. Чепінога – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 456 с.
12. Темпи зростання номінальної та реальної заробітної плати [Електронний ресурс]: Держкомстат України. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/gdn/tznr/tznr_u/tznr_u_bez.htm
13. Зміна об'єму валового внутрішнього продукту в 2015 році [Електронний ресурс]: Держкомстат України. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/vvp/ind_vvp/ind_2015_r_n.htm
14. Індекс інфляції (Україна) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/infl/>.

Лесик І.Н., Доскалов І.С.

Николаевский национальный аграрный университет

ДИНАМИКА НОМИНАЛЬНОЙ И РЕАЛЬНОЙ ЗАРАБОТНОЙ ПЛАТЫ В УКРАИНЕ

Аннотация

В статье рассмотрены теоретические и практические подходы к сущности номинальной и реальной заработной платы. Проанализирована динамика изменения уровня номинальной и реальной заработной платы в Украине. Исследованы основные причины и последствия снижения реальной заработной платы. Акцентировано внимание на том, что размер заработной платы, регулярность ее выплат в наибольшей степени определяет уровень жизни населения. Определены основные задания относительно регулирования уровня заработной платы.

Ключевые слова: заработная плата, номинальная заработная плата, реальная заработная плата, дефицит, уровень инфляции.

Lesik I.M., Doskalov I.S.

Mykolayiv National Agrarian University

DYNAMICS NOMINAL AND REAL WAGE IN UKRAINE

Summary

The article deals with theoretical and practical approaches to the nature of nominal and real wages. Dynamics of change of level nominal and a real wage in Ukraine was analyzed. Basic reasons and consequences of decline in real wage are researched. The attention on focused that the salary size, the regularity of its payments most determines population level of living. The main objectives are determined by regulation of the salary level.

Keywords: salary, nominal wages, real wages, deficit, inflation rate.